

Õiguskantsleri 2023.-2024. aasta tegevuse ülevaade

Lapsed ja noored

Eesti ratifitseeris ÜRO lapse õiguste konventsiooni 1991. aastal. Konventsiooni 4. artikli järgi võtavad osalisriigid kasutusele kõik seadusandlikud, administratiivsed ja muud abinõud, et selles konventsioonis tunnustatud õigusi austataks.

Alates 2011. aastast täidab õiguskantsler ka sõltumatu lasteombudsmani ülesandeid. Lasteombudsman seisab selle eest, et kõik asutused ja inimesed, kes teevad lapsi puudutavaid otsuseid, lähtuksid lapse parimatest huvidest.

Ülevaateaastal pööras õiguskantsler erilist tähelepanu laste ja noorte õigusele osaleda neid puudutavate otsuste tegemisel. Näiteks küsiti õiguskantslerilt valimisea langetamise põhiseaduspärasuse kohta Euroopa Parlamendi valimistel. Õiguskantsler [leidis](#), et põhiseadus ei takista valimisea langetamist Euroopa Parlamendi valimistel, ja juhtis tähelepanu, et tuleks üle vaadata kõik seadustes sätestatud vanusepiirid tervikuna. Riigikogu põhiseaduskomisjoni esimehele saadetud kirjas selgitas õiguskantsler, et peaks põhjalikult analüüsima ja arutama, kuidas kehtestatud vanusepiirid omavahel kokku sobivad. Õiguskantsler soovitas kaasata aruteludesse ka noorte esindajad, mida Riigikogu põhiseaduskomisjon ka [tegi](#).

ÜRO lapse õiguste konventsioon ja Eesti põhiseadus eeldavad, et lapse otsustusõiguse ning kaitsmise vajaduse vahel leitakse mõistlik tasakaal. Ühest küljest vajab laps oma füüsilise ja vaimse ebaküpsuse tõttu erilist kaitset ja hoolt. Teisalt on laps iseseisev inimene, kellel on õigus osaleda tema kohta käivate otsuste tegemisel. Lähtuda tuleks sellest, et laps areneb ja seega suureneb ka tema otsustus- ja vastutusvõime. Mida rohkem on noorel teadmisi ja kogemusi ning mida arusaamisvõimelisem ta on, seda iseseisvamalt ta saab oma õigusi teostada. Vanusepiire seades tuleks otsida kohast tasakaalu lapse kaitsmise vajaduse ja tema otsustusõiguse vahel.

Selleks et noored saaks neid puudutavate otsuste tegemisel mõtestatult osaleda, tõlkisid õiguskantsleri noored nõuandjad õiguskantsleri ametkonna eestvedamisel eesti keelde ÜRO Lapse Õiguste Komitee [üldkommentaari nr 26 kokkuvõtte](#). See kokkuvõte on koostatud

lastele ja käsitleb kliimamuutuste mõju lapse õigustele. Komitee rõhutab, et keskkonna- ja kliimamuutusi puudutavaid otsuseid tehes tuleb hinnata nende mõju lastele ning anda lastele ja noortele võimalus nende otsuste tegemisel kaasa rääkida. Oluline on hinnata otsuste mõju praegustele ja ka tulevastele põlvkondadele.

Mõistlik tasakaal lapse osalusõiguse ning kaitsmise vajaduse vahel tuleb leida ka lapse tervise kohta otsuseid tehes. Õiguskantsleri nõunikud ja tervishoiutöötajad koostasid ühiselt juhendi „[Lapspatsiendi kaalutusvõime hindamine tervishoiuteenuse osutamisel](#)“. Juhendis on selgitatud, millistel juhtudel tuleb tervishoiutöötajal hinnata alla 18-aastase patsiendi kaalutusvõimet ning kuidas seda tegema peab. Juhendis on jagatud tervishoiutöötajatele nõuandeid ja abimaterjale selliste olukordade lahendamiseks.

Lapsed ja vanemlik hool

Sageli otsivad õiguskantslerilt abi lapsevanemad, kes pole suutnud omavahel kokku leppida lapse hooldamise, ülalpidamise või lapsega suhtlemise asjus. Õiguskantsler seesuguseid vaidlusi ei lahenda, küll aga aitavad õiguskantsleri nõunikud selliseid olukordi selgitada ja annavad võimalusel nõu.

Mõistagi oleks kõige parem, kui lahus elavad vanemad leiaksid last puudutavates küsimustes üksmeele ning pingutaksid ühiselt lapse heaolu nimel. Kokkulepe on vanemliku vastutuse osa ning vajaduse korral saab abi erapooletult vahendajalt ehk riiklikult lepitajalt. Samas ei ole võimalik riigi sunnijõuga inimsuhteid parandada. Kui vanemad ei suuda lapse hooldamises ja temaga suhtlemises kokku leppida, lahendab vaidluse kohus. Kohus peab otsust tehes arvestama konkreetseid asjaolusid ja lähtuma sellest, mis on lapsele parim.

Laps hooldusperes

Vanem küsis õiguskantslerilt, millisel õiguslikul alusel viibisid tema lapsed hooldusperes, kellega ei olnud veel sõlmitud hoolduspere lepingut.

Õiguskantsler [selgitas](#), et linnavalitsusel kui eestkostjal on õigus määrata lapse viibimiskohta, seega võib ta lubada lapsel olla ka sobivaks hinnatud hooldusperes. Sotsiaalkindlustusamet hindab pere sobivaks pärast seda, kui on kontrollinud, kas pere vastab seaduses sätestatud nõuetele, ning leidnud pereuuringu ja kodukülastuse põhjal, et pere suudab last kasvatada.

Sotsiaalkindlustusamet on oma [kodulehel](#) selgitanud, kuidas lapsele sobiv hoolduspere leitakse. Enne kui linn või vald sõlmib hoolduspere lepingu, korraldatakse lapse kohtumised

perega. Kohtumisi on vaja selleks, et laps saaks pere ja nende elukohaga tutvuda. Seejärel kuulatakse ära lapse arvamus. Selle arvamuse ja muude oluliste asjaolude põhjal saab lastekaitsetöötaja veenduda, kas lepingu sõlmimine konkreetse hooldusperega on lapse parimates huvides.

Lapsele makstav elatis

Õiguskantslerilt küsiti, kas lapsest lahus elav vanem peab maksma lapsele elatist ka juhul, kui laps viibib kinnises lasteasutuses.

Vanem peab alaealist last ülal pidama olenemata sellest, kus laps viibib. Alaealisel on õigus saada ülalpidamist oma vanemalt. Lapse viibimine kinnises lasteasutuses ei vabasta vanemat ülalpidamiskohustusest.

Ka kinnises lasteasutuses viibival lapsel on kulusid, mida peavad katma tema vanemad. Kinnine lasteasutus tagab lapsele majutuse, toidu, toe ja järelevalve ning vajalikud ja arendavad tegevused. Vanematel tuleb hoolitseda, et lapsel oleksid riided, hügieenitarbed ja muu igapäevaeluks vajalik, näiteks prillid. Lasteasutus võib veel nõuda, et vanem kataks lapse ravimite, koolitarvete ja huvitegevuse kulud. Perel võivad olla ka side- ja sõidukulud, kui laps käib kodus. Lapse kodukülastuse ajal on laps pere ülalpidamisel. Lisaks võivad lapsed kinnises lasteasutuses süüa kodunt kaasa võetud toitu.

Lapsevanema õigus eraelu puutumatusse

Puudega lapse vanem palus õiguskantsleril kontrollida, kas kohalik omavalitsus võib temalt nõuda avalduse esitamist iga kord, kui ta vajab oma puudega lapsele hoidjat. Omavalitsus soovis iga kord lapsevanema avalduse põhjal otsustada, kas lapsehoidja abi kasutamine konkreetsel juhul on põhjendatud.

[Õiguskantsler leidis](#), et seesugune avaldajale seatud tingimus ei ole kooskõlas [sotsiaalseadustiku üldosa seaduse](#) §-s 4 sätestatud inimvääriskuse põhimõttega ega ka õigusega eraelu puutumatusse (põhiseaduse § 26).

Inimene peab avaldama oma eraelulisi andmeid üksnes nii palju, kui on vajalik tema abistamise kohta otsuse tegemiseks. Puudega lapse vanemale lapsehoidja abi võimaldamisel peaks üldjuhul piisama andmetest, mis näitavad, et puudega lapse kasvatamisega kaasneb tavapärasest suurem hoolduskoormus, mistõttu lapsevanem vajab hooldamisest vaba aega.

Selleks et hinnata lapsevanema hoolduskoormust, pole linnal ega vallal vaja teada, mida

sügava puudega lapse kasvataja vabal ajal teeb. Pole oluline, kas suure hoolduskoormusega lapsevanem taotleb lapsehoidjat selleks, et minna metsajooksu tegema, juuksurisse või sugulasele külla. Samu asju teevad ka lapsevanemad, kes ei pea hooldama sügava puudega last, aga kellel on võimalik oma laps kaasa võtta või ta üksi koju jätta või paluda mõnel lähedasel last sel ajal hoida.

Lasterikka pere toetuse määramine

Õiguskantsleri poole pöördus lapsevanem, kes küsis, kas Sotsiaalkindlustusameti tegevus on õiguspärane, kui amet ei määra talle ja teisele lapsevanemale peretoetusi kordamööda nende ühise lapse eest, kes kasvab võrdse aja mõlema vanema juures, kui puudub teise lapsevanema nõusolek.

Nimelt [tunnistas Riigikohus](#) 2020. aastal põhiseadusvastaseks ja kehtetuks seadusesätte osa, mis ei võimalda Sotsiaalkindlustusametil ilma seni toetust saava vanema nõusolekuta määrata, et lahus elavad vanemad saavad ühise lapse eest lapsetoetust ja lasterikka pere toetust kordamööda, kui see laps kasvab kordamööda ligikaudu võrdse aja kestel mõlema vanema peres. Sotsiaalkindlustusamet lahendas probleemi pärast õiguskantsleri sekkumist.

Tugiisikuteenus lapsele

Lapsevanem oli mures, et tema laps võib jääda tugiisikuta, sest Tallinna linn ei jõudnud lapse senise tugiisikuga teenuse osutamise tingimustes kokkuleppele, kuigi ei perel ega linnal ei olnud lapse tugiisiku töö kohta ühtki etteheidet.

Asjaolusid arvestades ei [pidanud](#) õiguskantsler linna tegevust õigusvastaseks, kuid leidis, et linn oleks saanud jagada vanemale tugiisiku kohta aegsamini selgemat teavet. Tallinna linn järgis tugiisikuteenust korraldades kehtivaid seadusi ja Tallinna linna kehtestatud akte. Õiguskantsleri palvel leidis linn ka lahenduse, tagades lapsele abi kuni uute otsuste tegemiseni.

Õigus peretoetustele, kui kumbki vanem elab eri riigis

Õiguskantslerilt palus abi lapsevanem, kes ise elab ja töötab Eestis, kuid lapse teine vanem elab ja töötab Lätis. Sotsiaalkindlustusamet oli peatanud perele lapsetoetuste maksmise, sest laste peamine elukoht oli ameti hinnangul ebaselge.

[Õiguskantsler leidis](#), et Sotsiaalkindlustusamet ei ole seadust rikkunud. Inimesel ei ole üldjuhul õigust saada ühel ja samal eesmärgil makstavaid toetusi üheaegselt mitmest

Euroopa Liidu liikmesriigist. Samuti ei ole inimesel õigust valida, mis riigist ta soovib toetusi saada. Euroopa Liidu [määrusega nr 883/2004](#) on kehtestatud reeglid, mille järgi maksab perehüvitisi eelkõige see riik, kus lapsevanem töötab ja makse maksab. Kui kumbki vanem töötab eri riigis, maksab toetust see riik, kus laps elab. Eraldi reeglid kehtivad juhul, kui laps elab mitmes riigis – sel juhul selgitatakse välja lapse peamine elukoht.

Selline olukord võib mõjutada ka õigust linnade ja valdade makstavatele toetustele. Konkreetsel juhul oli küsimuse all õigus lapsehoiuteenuse toetusele, mille saamiseks peab nii lapse kui ka tema vanema elukoht olema rahvastikuregistri andmetel teatud ajavahemikul pidevalt ühes ja samas vallas või linnas.

Lapsehoiuteenuse toetust maksavad linnad ja vallad vabatahtlikult, seadus selle toetuse maksmist ette ei näe. Riigikohus on öelnud, et linnad ja vallad võivad vabatahtlikult maksta toetusi üksnes neile inimestele, kes on rahvastikuregistri järgi selle linna või valla elanikud.

Peretoetus mittetöötavale vanemale

Õiguskantsleri poole pöördus lapsevanem, kes elas Eestis ning avalduse esitamise ajal ei töötanud. Lapse teine vanem, avaldaja endine abikaasa, töötas Soomes. Kuna avaldaja lõpetas töötamise, siis peatas Sotsiaalkindlustusamet talle lapsetoetuse maksmise.

Euroopa Liidu [määrus](#) nr 883/2004 näeb ette, et peretoetusi maksab üldjuhul see riik, kus inimene töötab. Kui mõlemad vanemad töötavad, maksab peretoetusi see riik, kus laps elab. Määrus ei välista võimalust, et kui peretoetused on ühes riigis suuremad, maksab see riik teises riigis elavale perele lisatoetusi.

Senikaua kui avaldaja töötas Eestis, vastutas peretoetuste maksmise eest Eesti riik. Seetõttu maksis talle töötamise ajal lapsetoetust Sotsiaalkindlustusamet. Kuna Soome lapsetoetus on suurem kui Eesti lapsetoetus, võis Soome riik maksta lapse Soomes töötavale vanemale lisatoetust.

Kui avaldaja lõpetas töötamise, läks vastutus lapsetoetuste maksmise eest üle Soomele. Seetõttu peatas Sotsiaalkindlustusamet avaldajale lapsetoetuse maksmise. Perele jätkas lapsetoetuste maksmist Soome riik, kes maksis toetust lapse Soomes töötavale vanemale, kuid avaldaja seda ei teadnud.

Euroopa Liidu määrus näeb ette ka seda, et kui lapsevanem, kellele makstakse peretoetusi, ei kasuta seda toetust oma lapse ülalpidamiseks, siis maksab peretoetuste eest vastutav asutus

toetust sellele inimesele, kes last tegelikult kasvatab.

Inimesele selgitati, et ta võib nõuda teiselt lapsevanemalt, et see maksaks lapse ülalpidamiseks ettenähtud toetused vabatahtlikult avaldajale edasi. Niisugusel juhul on lapsevanemal õigus pöörduda abi saamiseks ka Soome sotsiaalkindlustusametuse KELA poole.

Ajutise kaitse saaja õigus peretoetustele

Õiguskantsleri poole pöördus inimene, kelle Ukraina kodanikust elukaaslasele peatati lapsetoetuse ja lasterikka pere toetuse maksmine.

Sotsiaalkindlustusameti andmetel on paljud Ukrainast Eestisse tulnud pered saanud samaaegselt toetust nii Eestist kui ka Ukrainast. [Perehüvitiste seadus](#) (PHS) sätestab, et perehüvitise saamise õigust ei ole Eesti elanikul, kes saab mõne teise riigi samaliigilist hüvitist (PHS § 4 lg 4). [Eesti Vabariigi ja Ukraina sotsiaalkindlustusleping](#) näeb ette, et peretoetusi maksab see riik, kus perekond elab. Kui õigus saada peretoetust tekib mõlema lepingupoole õigusaktide alusel, maksab hüvitist see riik, kus laps elab (lepingu artikkel 10).

Niisuguses olukorras võib Sotsiaalkindlustusamet peatada peretoetuste maksmise ja paluda peretoetuste maksmise kohta teavet Ukraina pädevalt asutuselt või ka toetuse saajalt. Selline olukord võib olla inimese jaoks tülikas, kuid on siiski vajalik, et välja selgitada, kas inimesel on õigus Eesti riigilt toetust saada.

Lastekaitse

Õiguskantsleri poole pöörduvad sageli vanemad, kes ei ole rahul lastekaitsetöötajate tegevusega olukorras, kus vanemate suhted on pingelised. Paraku ei ole lastekaitsetöötajatel võimalik vanemate vahelisi konflikte lahendada. Lastekaitsetöötajad saavad vanematele ennekõike nõu anda, kuidas tagada lapse heaolu ning kust saada abi omavahelise koostöö parandamiseks. Kui vanemad ei suuda omavahel ega riikliku perelepitaja vahendusel kokku leppida, kehtestab lapsega suhtlemise korra kohus.

Tihti peavad kohtuvaidlust pidavad vanemad lastekaitsetöötaja seisukohta erapoolikuks. Neil juhtudel selgitavad õiguskantsleri nõunikud, et lapse elukorraldust puudutavas kohtuvaidluses peab ka lastekaitsetöötaja esitama oma põhjendatud arvamuse. Temalt oodatakse hinnangut, milline oleks lapse jaoks parim lahendus. Vanematel on omakorda võimalus esitada kohtule oma seisukohad ja tõendid lastekaitsetöötaja tegevuse ja arvamuse kohta. Kohus otsustab, millise kaalu ta annab lastekaitsetöötaja seisukohale. Õiguskantsler ei

saa kohtuotsust hinnata.

Õiguskantsler saab hinnata, kas lastekaitsetöötaja tegutses õiguspäraselt, kui ta selgitas välja lapse abivajadust ja pakkus abi.

Vanema avalduse alusel kontrollis õiguskantsler, kas kahe linnavalitsuse lastekaitsetöötajad tegid omavahel koostööd lapse abivajaduse väljaselgitamisel ja koordineerisid oma tegevust olukorras, kui lapse vanemad elasid kumbki eri linnas. Mitmel juhul vaidlustasid vanemad nende juhtumiga tegelenud lastekaitsetöötaja pädevuse ja palusid kontrollida, kas lastekaitsetöötaja kvalifikatsioon vastab seaduses sätestatud nõuetele. Neis asjus õiguskantsler rikkumisi ei tuvastanud.

Õiguskantslerilt otsiti abi ka välisriigis aset leidnud lastekaitsejuhtumite lahendamiseks. Ühel juhul ei olnud kaebaja rahul Soome lastekaitseametnike ja asendushoolduse osutajate tööga. Teisel juhul soovis avaldaja Eesti ametiasutuste sekkumist Ukrainas pooleli olevasse lapseröövimenetlusse.

Õiguskantsleri nõunikud selgitasid, et välisriiki elama asudes peavad kõik inimesed arvestama, et ka nende kohta kehtivad kõik selle riigi seadused ning et vaidlused lahendatakse selles riigis kehtiva korra järgi. Inimese päritoluriik ei saa sekkuda välisriigi ametnike tegevusse ega õigusemõistmisse. Eesti ametnikel on üksnes abistav ja selgitav roll. Rahvusvaheliste lastekaitsejuhtumite lahendamise tegeleb Eestis Sotsiaalkindlustusameti lastekaitse osakond, kes oskab nõu anda, kuidas toimida piiriüleste hooldusõiguse ja eestkoste probleemide tekkimisel ning kust sellisel juhul saada õigusabi.

Lasteaed ja kool

Last toetavad iseseisvaks kasvamisel nii pere, õpetaja, lasteaed, kool kui ka riik ja ühiskond tervikuna. Iga laps on hindamatu väärtus, meie kõikide hool on aidata tal kasvada heaks inimeseks, luua Eesti tulevikku (vt Sirbis avaldatud [intervjuud õiguskantsleriga](#)).

Vanemal on õigus valida lapsele kool olemasoleva haridussüsteemi piires. Samas ei ole lastel ega vanematel õigust nõuda sellistest ümberkorraldustest hoidumist, mis on avalikes ja kogukonna huvides vajalikud ega ole üksikisikutele ülemäära koormavad. Sõltumata elukohast, vanematest ja kodukeelest on kõigil lastel õigus võimetekohasele haridusele, tõeses [õiguskantsler haridusvõrgu arengukonverentsil „HaridusLood“](#) 2023. aasta novembris.

Koole ei peaks jaotama headeks ega halbadeks. Kõik koolid peaksid toetama õpihimu ja

heaks inimeseks kujunemist. Kool on ju ka ettevalmistus täiskasvanueluks – kohanemiseks ja pingutuseks, endast erineva rahulikuks lahkeks mõistmiseks, väarikaks kodanikuks olemiseks.

Riigi ning linnade ja valdade ülesanne on korraldada koolielu mõistuspäraselt. Kui kohalik omavalitsus tunneb, et need ülesanded käivad üle jõu, on tal õigus ja kohustus minna riigi vastu kohtusse. Lastel ja noortel on õigus saada haridust. Omavalitsusüksus ei või talle seadusega pandud ülesandeid jätta perede kanda.

Selleks et saada oma lapsele lasteaiakohta, peavad vanemad tihti abi otsima kohtust. Põhjus on selles, et mitmed linnad ja vallad pole loonud piisavalt lasteaiakohti. Vanemate ja laste õiguste rikkumine on sedavõrd terav probleem, et kohtunikud on seda käsitlenud ka oma taskuringhäälingus [Kohtulood](#) (vt „Mida peab teadma lasteaiakoha taotlemisest või koolitranspordist?“). Tallinna Halduskohtu kohtunikud arutasid seda küsimust taskuringhäälingus õiguskantsleri nõunikuga.

Lähiaastate üks olulisimaid eesmärke hariduses on eestikeelsele õppele üleminek. Koostöimiva ühiskonna ühtsus sõltub ka sellest, kuidas teineteisest aru saadakse. Eestis on selleks ühtsuse aluseks eesti keel, mille saab kõige paremini selgeks lasteaias ja koolis.

Lasteaed

Valla- või linnavalitsus peab andma lasteaiakoha kõigile pooleteise- kuni seitsmeaastastele lastele, kelle vanemad seda taotleavad. Tunnustust väärivad need linnad ja vallad, kes suudavad tagada kõigile lastele lasteaiakohad, rajades selleks uusi lasteaedu, avades lisarühmi, kaasates eralasteaedu või tehes koostööd naaberlinna või -vallaga.

Mitmed vallad ja linnad toetavad vanemaid eralasteaia kohatasu maksmisel. Niisuguse vabatahtliku toetuse andmisel on vallal või linnal õigus otsustada, mis tingimustel seda tehakse. [Õiguskantsler leidis](#), et vald võib kehtestada korra, mille kohaselt ei toetata eralasteaias või lastehoius käiva lapse vanemaid juhul, kui laps on saanud jooksva õppeaasta 1. oktoobriks vähemalt kolmeaastaseks ja pere on loobunud pakutud kohast munitsipaallasteaias. Kui lapsel tuleks seetõttu minna teise lasteaeda, peab ta uue keskkonnaga harjuma ja see võib võtta aega. See ei pruugi alati siiski kahjustada lapse heaolu. Konkreetsel juhul andis vallavolikogu vallavalitsusele võimaluse kaaluda, kas toetuse maksmine võiks olla erandjuhul põhjendatud.

Kui lapse koduvald või -linn on enda ülesande täitnud, kuid vanem on lapsele valinud teise valla või linna pidamisel oleva lasteaia, tuleb lapse koduvallal või -linnal seaduse kohaselt

osaleda selle lasteaiakoha kulude katmises. Teise linna või valla lasteaiakulude katmine on olemuslikult riikliku ülesande täitmine, mille kulud tuleb katta riigieelarvest (vt õiguskantsleri [seisukohta](#) „Eralasteaiakoha toetuse maksmise lõpetamine“). Kuna praegu ükski õigusnorm otseselt seesuguse riikliku ülesande täitmisega seotud kulude katmist riigieelarvest ette ei näe, saab omavalitsusüksus nõuda tehtud kulutuste katmist Haridus- ja Teadusministeeriumilt. Kui ministeerium sellest keeldub, võib vald või linn pöörduda kulude katmise nõudega halduskohtusse.

Linnad ja vallad ei või kehtestada lasteaiakoha saamisele lisapiiranguid. [Riigikohtu hinnangul](#) on põhiseadusega vastuolus, kui vald või linn seab lasteaiakoha andmise tingimuseks vabade kohtade olemasolu. Kohus põhjendas, et seetõttu võivad lasteaiakohata jääda need lapsed, kellel on sellele seaduslik õigus. [Õiguskantsler leidis](#), et omavalitsusüksusel tuleb sellised piirangud kehtetuks tunnistada. Linnad ja vallad peaksid tunnistama kehtetuks ka näilised piirangud, mis võivad lapsevanemat eksitada ja jätta mulje, et lasteaiakoha võib andmata jätta või selle andmise edasi lükata. Õiguskantsler soovitas Haridus- ja Teadusministeeriumil otsida veel võimalusi, kuidas saaks omavalitsusüksusi aidata lasteaiakohtade vajaduse prognoosimisel ja kohtade tagamisel.

Pere ei pea tingimata saama lapsele kohta selles lasteaias, mida vanem peab kõige sobivamaks või mis asub kodule kõige lähemal. Linna- ja vallavalitsus on oma kohustuse täitnud, kui ta annab perele lasteaiakoha teeninduspiirkonna lasteaias. Siiski on kohtud leidnud, et valla ja või linna kohustust ei saa lugeda täidetuks, kui perele pakutakse kohta lasteaias, mis ei ole talle kättesaadav ehk asub pere elukohast ebamõistlikult kaugel, nii et lapse lasteaeda viimiseks peaks pere tegema märkimisväärseid kulutusi (vt [Tallinna Ringkonnakohtu otsust asjas nr 3-21-336](#)). Kui lapsevanema hinnangul pole lasteaiakoht kättesaadav, võib vanem anda sellest omavalitsusorganile teada ja taotleda uut lasteaiakohta. Kui omavalitsusüksus probleemi ei lahenda, on vanemal õigus pöörduda enda ja oma lapse õiguste kaitseks kohtusse.

Lasteaia nõuetekohase ülalpidamise eest vastutab kohalik omavalitsus. Näiteks otsustab valla- või linnavalitsus lasteaia lahtiolekuaja, lähtudes hoolekogu ettepanekust. Valla- või linnavalitsusel tuleb arvestada laste ja perede huve ning hoolekogu ettepanekut sisuliselt kaaluda (vt [seisukohta](#) „Lasteaia lahtiolekuaja muutmine“). Hoolekogu arvamus aitab omavalitsusorganil paremini mõista, mis lasteaias igapäevaselt toimub. Samas ei pea valla- või linnavalitsus hoolekogu ettepanekuga nõustuma. Kui selline korraldus lapsevanemale ei meeldi, saab ta pöörduda kohtusse.

Seaduse järgi on lapsel õigus saada lasteaias abi logopeedilt, eripedagoogilt või mõnelt muult tugiteenuse osutajalt. Lapse arengut jälgivad ja hindavad lasteaiaõpetajad. Lapse kõneravi vajadust hindab logopeed. Erinevalt logopeedist ei ole pedagoogidel (sh eripedagoogidel) kõneravi osutamise ettevalmistust. [Õiguskantsleri soovitusel](#) korraldas vald lastele logopeedilise hindamise ja kõneravi.

Lapsel on õigus saada lasteaias kõneravi tasuta. Lasteaia pidaja ei saa loobuda lapsele logopeedi abi pakkumast selle tõttu, et lasteaias ei ole logopeedi. Kui kohalik omavalitsus jätab oma ülesande täitmata ehk logopeedi abi korraldamata, tuleb tal hüvitada lapsevanemale logopeedi vastuvõtule tehtud kulutused. Mõnikord ei suuda omavalitsused neid põhimõtteid järgida. Näiteks ühel juhul hakkas vald pakkuma lastele lasteaias logopeedilist abi alles pärast [õiguskantsleri sekkumist](#). Ühtlasi hüvitati lapsevanemale logopeedi vastuvõtu kulud, mida vanem pidi kandma selle tõttu, et lapsed ei saanud logopeedi vastuvõtul käia lasteaias.

Kui Rajaleidja on kindlaks teinud, et laps vajab sobitusrühma ning kui lapsevanem on selle kohta taotluse esitanud, tuleb lasteaia pidajal see võimalus luua. Rajaleidja soovitus ei saa eirata ega tõlgendada nõnda, et selle soovituse täitmine on vabatahtlik. Samuti ei vabasta lasteaia pidajat sobitusrühma moodustamisest põhjendus, et seda on keeruline teha. [Õiguskantsler soovitas](#) anda lapsele võimaluse käia lasteaia sobitusrühmas.

Kool

Lapsel on õigus käia elukohajärgses koolis. Selle kooli määrab lapsele linna- või vallavalitsus, arvestades esmajärjekorras lapse elukoha lähedust koolile ning seda, kas konkreetses koolis õpib ka teisi sama pere lapsi. Võimaluse korral võetakse arvesse ka vanemate teisi soove. Lapsele kooli määrates on omavalitsusüksusel lubatud arvestada ka muid asjaolusid, kui tingimustele vastavaid lapsi on rohkem kui koolis kohti ([Riigikohtu otsus asjas nr 3-4-1-16-16](#), [p 21](#)

).

Kui vanem leiab, et valla- või linnavalitsus on tema lapsele elukohajärgse kooli määramisel rikkunud lapse õigusi, on tal kõige otstarbekam lapse õigusi kaitsta kohtu kaudu. Kohus saab hinnata, kas vallavalitsus on lapsele elukohajärgse kooli määranud õiguspäraselt, samuti saab ta kohustada vallavalitsust tegema uut otsust ([Tallinna Ringkonnakohtu otsus asjas nr 3-20-926, p-d 21 ja 24](#)). Kõiki olulisi asjaolusid tuleb arvestada kogumis.

Õiguskantsler on saanud mitmeid avaldusi lapsevanematelt, kes ei ole rahul sellega, kuidas nende koduvald on korraldanud lapse koolimineku. Kuigi valdadel ja linnadel on avarad võimalused otsustada, kuidas korraldada koolitransporti, peavad nad eeskätt arvestama lapse huve, koolitransport peab olema lapsele ka kättesaadav.

Omavalitsusüksus ei saa jätta koolitranspordi korraldamist perede õlule. Kui selgub, et laps mingil põhjusel koolibussiga sõita ei saa, tuleb vallal leida mõni muu lahendus, et laps jõuaks kooli õigeaks ajaks ja turvaliselt (vt [õiguskantsleri seisukohta „Koolitranspordi korraldamine“](#)). Koolitee peab olema lapsele ohutu ja jõukohane ning koolipäeva ja bussi ootamise aeg mõistliku pikkusega. Omavalitsusüksus saab kehtestada koolitee korraldamise tingimused, mille alusel on vallavalitsusel võimalik hinnata, kuidas konkreetsele õpilasele koolitranspordi korraldus sobib.

Kool ühtaegu harib ja kasvatab. Õpikeskkond peab olema õpilaste jaoks eakohane, turvaline ja arendav. Õpilast tuleb toetada, kui tal koolis kõik ei laabu, ning seda saab teha üksnes pere ja kooli mõistvas koostöös. Vanema mure lapse pärast on mõistetav, kuid kool ei pea siiski nõustuma kõigi vanema ettepanekutega. Kui kooli ja vanema vahel kaob usaldus, võivad osapooled abi paluda Sotsiaalkindlustusametilt või Rajaleidjalt. Sotsiaalkindlustusametil on võimalik sellises olukorras rakendada taastava õiguse programmi.

Kui õpilane rikub kooli kodukorda, on koolil õigus ja kohustus selgitada välja kõik juhtumi asjaolud, kuid selline tegevus ei tohi mõjuda karistusena ega alandada õpilase inimväarikust. Õpilase seisukoha väljaselgitamiseks võiks kool temaga eakohaselt vestelda, selmet nõuda kirjalikku selgitust (vt [seisukohta „Õpilaselt selgituste võtmine“](#)). Seadus kirjaliku selgituse küsimist siiski ei keela.

Õpilase suhtes võib rakendada mõjutusmeetmeid, selleks et tagada kooli kodukorra täitmine ning luua vastastikku lugupidav ja turvaline õpikeskkond. Õpilasele tehtav kirjalik noomitus peab olema nii sisult kui ka vormilt seadusega kooskõlas (vt [seisukohta „Noomituse tegemise](#)

õiguspärasus“).

Last mõjutavaid otsuseid kavandades on vaja välja selgitada lapse huvid ning lähtuda otsuse tegemisel nendest kui esmatähtsast kaalutlusest (vt [seisukohta](#) „Ajutine õppes osalemise keeld“). Õppes osalemise keelamisest tulemuslikum võib olla see, kui õpilasele pakutakse tugispetsialisti abi ja talle koostatakse käitumise tugikava. Õpilase käitumist saab arutada ka tema vanemaga ning konfliktises olukorras saab osapooli lepitada, et oleks võimalik saavutada kokkulepe, kuidas edasi toimitakse.

Koolist väljaarvamist ei saa kool otsustada kergekäeliselt. Enne väljaarvamise otsuse tegemist tuleb õpilasele kõigepealt tuge pakkuda. Kui gümnaasiumiõpilane vaatamata asjakohastele tugi- ja mõjutusmeetmete rakendamisele jätkab kooli kodukorra rikkumist, tuleb ta seaduse kohaselt koolist välja arvata. Kuna koolist väljaarvamine piirab põhiõigust haridusele ning võib mõjutada oluliselt noore edasist elukäiku, ei saa koolist väljaarvamise põhjuseks olla igasugune korduv kodukorra rikkumine (nt tundi hiline mine, vahetusjalanõude puudumine vms), vaid sellised rikkumised, mille puhul saab öelda, et haridusele juurdepääsu piiramiseks on kaalukad põhjused ja see on konkreetsel juhul õigustatud. Gümnaasiumist väljaarvamise otsus tuleb teha kirjalikult ja selles tuleb esitada ka põhjendused. Otsuses antakse teada ka otsuse vaidlustamise võimalused (vt [seisukohta](#) „Õpilase koolist väljaarvamine“).

Õpetaja sekkumine õpilaste omavahelisse suhtlusesse on põhjendatud, kui kedagi solvatakse, ollakse ülemäära valjuhäälsed või tekitatakse teistes ebamugavustunnet selle pärast, et nad ei saa võõra keele tõttu oma kaaslaste jutust aru. Vabal ajal on õpilastel siiski õigus suhelda keeles, milles nad suhelda soovivad (vt [seisukohta](#) „Õpilaste omavaheline suhtluskeel“). Igaühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus ning emakeel on osa inimese rahvuslikust identiteedist. Igaühel on õigus ka keelelisele vabale eneseteostusele ja eraelu puutumatussele.

Kooli päevakavas tuleb ette näha piisavalt aega ka puhkamiseks ja söömiseks (vt [seisukohta](#) „Õppetöö korraldamine“). Õpilased ei tohiks koolis ära väsida, koormus peab olema jaotatud ühtlaselt. Igale õppetunnile peab järgnema vähemalt kümne minuti pikkune vahetund. Söömiseks peab olema õpilastel aega vähemalt 15 minutit. Kuigi mõnel juhul on kool leidnud, et õpilased ja õpetajad võiksid vaheaja pikkuse omavahel ise kokku leppida, ei asenda selline kokkulepe kooli päevakava ega kooli kodukorras kehtestatud.

Kool ei või gümnaasiumiõpilaselt nõuda õppe- või vahetunni ajal koolimajast väljumiseks tõendi esitamist. Seetõttu [leidis õiguskantsler](#) üht kaebust lahendades, et koolist lahkumist põhjendava tõendi esitamise nõue piirab liikumisvabadust, kuid gümnaasiumiõpilaste

liikumisvabadust piirata ei tohi. Küll aga võib turvalisuse ja järelevalve eesmärgil piirata põhikooliõpilaste lahkumist koolimajast ja kooli territooriumilt. Kool tohib siiski vajaduse korral kontrollida õpilaste (sealhulgas gümnaasiumiõpilaste) koolimajja sisenemist ja sealt lahkumist, näiteks paludes neil esitada õpilaspileti.

Seadus ütleb, et kool ei tohi keelata puudumist, kui õpilane soovib õppetöö ajal reisile minna, võistlustel või spordilaagris osaleda vms. Küll aga on koolil alati õigus hinnata, kas õpilase puudumine on põhjendatud või mitte. Õpilasel on õigus ja kohustus õppida, mistõttu võib ta koolist puududa üksnes mõjuval põhjusel. Seaduse kohaselt piisab sellest, kui vanem teavitab kooli õpilase puudumisest ja selle põhjusest puudumise esimesel päeval. Niisiis ei pea vanem puudumiseks koolilt eelnevalt luba taotlema (vt [seisukohta](#) „Õppest puudumisest teavitamine“). Kui laps puudub õppest vanema otsusel, kuid kooli hinnangul ei ole lapsevanem käitunud õigesti, on koolil võimalik sellist olukorda arutada õpilase ja vanemaga näiteks arenguestlusel.

Iga laps peab saama omandada hariduse parimal võimalikul võimetekohasel viisil ning õpetajatel tuleb luua hea õhkkond õppimiseks. See tähendab ka, et õpilast peab õppimisel toetama eeskätt kool, seda kohustust ei saa jätta lapsevanemate õlule. Õpilast võib aidata näiteks koolipsühholoog või mõni teine tugispetsialist. Õpetajal peavad olema elementaarsed oskused hariduslike erivajadustega õpilaste õpetamiseks (vt õiguskantsleri [seisukohta](#)). Selle eest, et koolis töötaval õpetajal on vastavad oskused olemas, vastutab kooli juht. Lisaks tuleb koolil tagada, et vajadusel on kättesaadav ka eripedagoog, kes muu hulgas juhendab õpetajat hariduslike erivajadustega laste õpetamisel.

Koolil tuleb vajaduse korral pakkuda õpilasele individuaalset juhendamist, tugispetsialisti abi ning ka õpiabitunde rühma kaupa. Kui Rajaleidja soovib suunata lapse tervislikel põhjustel koduõppele või individuaalõppele, peab kool seda soovitus arvestama.

Rajaleidja soovitus on koolile kohustuslik, kui selle kohta on kirjaliku nõusoleku andnud ka lapsevanem. Üht avaldust lahendades [leidis õiguskantsler](#), et kool rikkus lapse õigusi, kuna ei võimaldanud tal 2023/2024. õppeaastal õppida kuni 12 õpilasega eriklassis, nagu Rajaleidja soovitas. Lubamatu on lasta tekkida olukorral, kus laps ei saa õppida võimetekohaselt ning talle ei pakuta koolis vajalikku tuge. Konkreetset juhul soostus kool korraldama lapsele uuest õppeaastast õppe Rajaleidja soovitusel kohaselt, kuid see ei tee olematuks kahju, mida võidi põhjustada sellega, et lõppenud õppeaastal lapsele sobivat tuge ei pakutud.

Vahel tuleb laps üle viia väiksema õpilaste arvuga klassi. Enne sellise tugimeetme

rakendamist tuleb koolil õpilane ära kuulata ja talle põhjendada, miks ta uude klassi üle viiakse (vt [seisukohta](#) „Teise klassi üleviimine“). Kui lapsel tekivad uues klassis kohanemiskasutused, tuleb koolil sellest teada saades välja selgitada probleemide põhjused. Lapse õpitee hõlbustamiseks peaks kaaluma kõiki võimalikke meetmeid. Enne otsuse tegemist kuulatakse ära ka õpilane ja tema vanem.

Vallal ja linnal kui kooli pidajal ning vallaelanikele sotsiaalteenuste korraldajal on võimalik korraldada lapsele vajalik abi kas sotsiaal- või haridussüsteemi või mõlema kaudu.

[Õiguskantsler](#) leidis üht kaebust lahendades, et vald ei toiminud õigesti, kui otsustas jätta lapse tugiisikuta. Asi oli selles, et vallavalitsus oli varasema kahe ja poole aasta vältel taganud lapsele tugiisiku ning lapse abivajadus ei olnud muutunud ka selle õppeaasta kestel. Kuigi vallavalitsus oli asunud seisukohale, et edaspidi peaks lapsele abi andma kool, mitte valla sotsiaalamet, oleks vallal tulnud abi andmist jätkata senikaua, kui kool oli valmis selle ülesande täielikult üle võtma.

Lapse arengut ja toimetulekut koolis jälgivad õpetajad, kelle hinnangu alusel saab õpet kohandada vastavalt lapse individuaalsetele vajadustele ja võimetele. Näiteks on võimalik rakendada kooli korraldatud juhendatud õpet, mille käigus õpetaja õpilast vahetult toetab. Teadmiste ja oskuste kontroll peab mõõtma õppekavaga kehtestatud oskuste ja teadmiste taset ning andma hindelisel kujul õpilasele tagasisidet. Hinde põhjal saab ka otsustada, kas õpilane võib vajada õppimisel tuge. Samuti võib hinne, sealhulgas järeltöö eest pandud hinne, mõjutada kokkuvõtvat hinnet ja ka lapse edasist haridusteed.

Pärast pikemat puudumist võib laps vajada õppimisel rohkem tuge. Puudumine võib küll põhjustada õppetöös mahajäämist, kuid tunnist puudumise alusel ei saa järeldada, et õpilase teadmised ja oskused on ebapiisavad. [Õiguskantsler leidis](#), et tunnist puudumise eest ei ole õige hinnata lapse teadmisi hindega „1“. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi, mitte tunnist puudumist. Hinne „1“ tähendab, et konkreetses õppeaines on õpilase teadmised ebapiisavad.

Õpilasel on õigus tegemata jäänud või negatiivsele hindele tehtud tööd järele vastata. Kui õpilane järele vastama ei lähe, võib õpetaja panna talle negatiivse hinde, sest õpilane ei ole andnud võimalust enda teadmisi ja oskusi hinnata. Koolil tuleb järelevastamise tähtaega kehtestades arvestada siiski näiteks ka seda, et kui õpilane on pikalt puudunud, tuleb taljärele vastata mitmes õppeaines korraga. See võib õpilasele üle jõu käia, kuna tal tuleb kõik puudumise tõttu tegemata jäänud tööd teha järele lühikese aja jooksul ning samal ajal õppida koos teistega ka uusi teemasid. Eesmärk on, et õpilane omandaks materjali nii hästi kui võimalik ega jääks oma teadmiste ja oskuste poolest teistest maha.

Õpilase teadmisi hinnatakse hindamisskaala järgi, mis on riikliku õppekava kohaselt nii esmase töö kui ka järeltöö hindamise aluseks. Peab olema objektiivselt mõistetav, millisel tasemel on õpilase teadmised ja oskused õppekava nõudeid arvestades. Seega ei ole alust järeltöö teinud õpilase hinnet alandada (vt õiguskantsleri [seisukohta](#)). Õigeks ei saa pidada ka seda, kui õpilase järeltöö hinnet alusetult tõstetakse.

Selline kaalutlus on õpetaja subjektiivne otsus, mis ei pruugi sel viisil aga anda objektiivset tagasisidet õpilase teadmiste ja oskuste kohta. Õpetaja võib riiklikust õppekavast erinevat hindamisskaalat kasutada vaid juhul, kui töö on õppekavas kehtestatud hindamisskaalaga võrreldes lihtsam või keerulisem. Järeltööga mõõdetakse neidsamu õpitulemusi, mida mõõdetakse esmase tööga.

Õiguskantslerilt on korduvalt küsitud, mitu kontrolltööd tohib nädalas ühele klassile teha. Õppenädalas tohib teha kuni kolm kontrolltööd ning kontrolltöö all mõistetakse õppeveerandi või kursuse õpitulemuste omandamist kontrollivat kirjalikku tööd. Kui kooli veebikeskkonnas on võimalik teha märge kavandatava kontrolltöö kohta, tuleb õpetajatel see märge teha, sest märke tegemata jätmine võib põhjustada asjatut pinget. Mida selgemalt kontrolltöid kavandatakse, seda parem on koolil hinnata õpilaste õppetöö koormust. Õpetajatel tuleb õppetöö korraldada nii, et see õpilasi õppimisel toetaks.

Eestikeelsele õppele üleminek

Venekeelse õppega koolide üleviimine eestikeelsele õppele on vanemad pannud muretsema, et klassidesse võib asuda korraga õppima liiga palju muukeelseid lapsi. Mures on nii eesti rahvusest kui ka muukeelsete laste vanemad, kelle lapsed on seni õppinud vene keeles.

[Õiguskantsler on öelnud](#), et kui venekeelne laps vajab eesti keeles õppimisel lisatuge, ei tähenda see, et eesti emakeelega õpilase võib jätta juhendamata ja toetamata.

Muukeelsetele õpilastele võib eestikeelne õpe olla ajuti keeruline. Juhendatud ja toetatud õppe laabumine sõltub koolitöötajate teadmistest, oskustest ja hoiakutest. Oluline on, et koolikeskkond tervikuna toetaks eestikeelset õpet, innustaks noori õppima eesti keelt ning tundma huvi Eesti kultuuri, ajaloo ja päevasündmuste vastu. Eestis elades on vaja osata eesti keelt.

[Eestikeelsele õppele üleminek](#) on põhiseadusega kooskõlas. Põhiseadusest ei tulene õigust nõuda riigilt põhiharidust mõnes muus keeles (vt [Riigikohtu määrust asjas nr 3-23-2480](#); [õiguskantsleri arvamust Riigikohtule „Õppekeel avalik-õiguslikus põhikoolis“](#)). Põhiseaduse kohaselt on Eesti riigikeel eesti keel ja lastel on õigus eestikeelsele tasuta põhiharidusele. Ka Eestile siduvast rahvusvahelisest õigusest ei tulene, et lapsele või noorele peab olema tagatud tasuta põhiharidus tema emakeeles, mis ei ole riigikeel.

Eesti keelt mitterääkivatel puuetega lastel ja noortel on õigus saada haridus, mis toetab nende eestikeelses keskkonnas hakkamasaamist ja teistega võrdset ühiskonnaelus osalemist. Seega on eestikeelsele õppele üleminek ka puuetega laste ja noorte huvides (vt [õiguskantsleri seisukohta „Eestikeelsele õppele üleminek“](#)).

Õppe korraldamisel tuleb arvesse võtta tuge vajava õpilase võimeid. Valdav osa haridusliku erivajadusega lastest suudab õppida ka muus keeles kui oma emakeeles, kui neid õigesti toetada. Vaja on kasutada lapse arengule vastavat õpetamise meetodikat ning teha õppes suuremaid kohandusi. Seadusega on arvesse võetud ka nende laste ja noorte huve, kes oma puude tõttu ei ole võimelised eesti keeles õppima.

E-katseksami ja lõpueksamite korraldamine

Aprillikuus korraldati põhikoolilõpetajatele eesti keele e-katseksam. Seejuures anti õpilastele võimalus kasutada abimaterjalina Eesti Keele Instituudi keeleportaali Sõnaveeb ühendsõnastikku, aga mitte õigekeelsussõnaraamatut ÕS.

[Õiguskantsler tuletas oma kirjas](#) Haridus- ja Noorteametile meelde, et kirjakeele normi alus on uusim õigekeelsussõnaraamat. Eesti keele õppeaines tehtavates kirjalikes töodes tuleb järgida õigekirjareegleid ja õpetaja peab õpilase töid hindama eesti kirjakeele normi alusel.

Õiguskantsler leidis, et kui õpilastele soovitakse põhikooli eesti keele lõpueksamil pakkuda

abimaterjali, peab see olema uusim õigekeelsussõnaraamat või selle veebiversioon. Eksami abimaterjal peab olema õpilasele üheselt mõistetav.

Haridus- ja Teadusministeeriumi kinnituseel soovitakse õpilastele anda e-eksamil ligipääs siiski ainult õigekeelsussõnaraamatule.

Eksamitöö võidakse teha kirjalikult paberil või testide andmekogus elektrooniliselt või suuliselt. Seda otsustab haridus- ja teadusminister õppeaine kaupa järgneva õppeaasta kohta hiljemalt 25. maiks. Kui minister kehtestab nende ainete eksamite kirjaliku osa elektroonilise vormi, peavad põhikoolilõpetajad saama elektrooniliseks eksamiks valmistuda.

Arvutioskus on ajaga muutunud üha hädatarvilikumaks ning seda tuleb koolidel õppetööd korraldades arvestada. Kooli ülesanne on pakkuda kõigile õpilastele võimalus õppida arvutit hästi kasutama, et nad oskaksid arvutis teha ka õppeülesandeid. Arvuti kasutamise oskus on üks üldpädevus, mille omandamist tuleb toetada, et õpilane oskaks teha õppetöö tõhusamaks.

[Õiguskantsler leidis](#), et kuigi informaatika õppekava läbinud õpilastel võivad olla paremad arvutioskused, ei anna see abstraktselt hinnates eksami sooritajale mingit eelist. Oluline on, et kõik õpilased saaksid enne eksamit tutvuda nii eksami ülesehituse kui ka eksami vormiga. Eksami ülesehitus ega vorm ei tohi tulla eksamil õpilasele üllatusena.

Ühe ja sama haridustasemega õpilastele peavad olema kehtestatud võrdsed kooli lõpetamise tingimused, sealhulgas ühesugused erandid. Põhikooli lõpetamisele võib kehtestada teistsugused tingimused, kui kehtivad gümnaasiumi lõpetamisel (vt [seisukohta](#) „Põhikooli lõpetamise tingimused“). Gümnaasiumi lõpetamisel on võimalik võõrkeele riigieksam asendada rahvusvaheliselt tunnustatud eksamiga, kuid põhikooli lõpetamisel sellist võimalust ette nähtud ei ole.

Kuna gümnaasiumi lõpetamisel on peetud võimalikuks võõrkeeleksam asendada rahvusvaheliselt tunnustatud eksamiga, võib pidada asjakohaseks kehtestada samasugune võimalus ka põhikoolilõpetajatele. Õiguskantsler edastas selle seisukoha ka Haridus- ja Teadusministeeriumile, kes koostab üldhariduse korraldust puudutavate õigusaktide eelnõusid.

Erivajadusega laste toetamine koolis ja lasteaias

Õiguskantslerile kirjutasid vanemad, kelle laps oli vallavalitsuse otsuse kohaselt jäetud

tugiisikuta, kuigi laps vajab koolis endiselt tugiisiku abi. Laps oli saanud tugiisikuteenust üle kahe aasta ning oli selge, et tema abivajadus ei olnud õppeaasta kestel muutunud. Vajalikku abi ei taganud ka kooli pakutud tugi. Selle tõttu pidi laps mõnda aega koolist puuduma.

Õiguskantsler rõhutas, et vallavalitsuse ülesanne on korraldada lapsele vajalik abi kas sotsiaal- või haridussüsteemi või mõlema kaudu. Vallavalitsus oli samal ajal nii kooli pidaja kui ka oma valla elanikele sotsiaalteenuste korraldaja. Õiguskantsler tuletas meelde, et vallavalitsus vastutab selle eest, et lapsele pakutav abi ei katkeks. Isegi kui vallavalitsus on veendunud, et lapsele peaks abi tulema haridussüsteemist, peab ta jätkama lapse toetamist sotsiaalsüsteemi kaudu senikaua, kui kool on valmis last piisavalt toetama.

Niisiis [palus õiguskantsler teha vallavalitsusel asja](#) lahendamiseks uue otsuse ning tagada lapsele vajalik abi. Vald arvestas õiguskantsleri soovitusi.

Üks lapsevanem muretses, et tema lapsed ei saanud lasteaias kõneravi. Ta ei olnud rahul, et vald oli nõus talle hüvitama vaid osa kulutustest, mida ta oli teinud lastele logopeedi abi saamiseks.

Seadus näeb ette, et lapsel on õigus saada lasteaias tasuta kõneravi. Selle võimaluse peab looma lasteaiapidaja ehk kohalik omavalitsus. Logopeedide puudus ei vabasta linna ega valda sellest ülesandest. Kui lasteaiapidaja jätab ülesande täitmata ehk logopeedi abi korraldamata, tuleb tal hüvitada vanemale logopeedi vastuvõtu kulud, mida vanem on kandnud.

Vallavalitsus lahendas selle probleemi õiguskantsleri menetluse käigus. [Õiguskantsler soovitas](#) vallavalitsusel hüvitada ka logopeedi vastuvõtu kulud, mida vanem oli kandnud. Vallavalitsus järgis õiguskantsleri soovitusi.

Laps ja tervis

Voodipäevatasu suurus

Õiguskantsleri poole pöördus lapsevanem, kellel tuli maksta üsna kõrget (hooldaja) voodipäevatasu, et ta saaks olla haiglas koos lapsega, kellele ta soovis ravi ajal pakkuda hädavajalikku tuge. Lapse olukorda silmas pidades leidis vanem, et sellise tasu küsimine on tema ja lapse suhtes ebaõiglane ega arvesta lapse vajadusi.

Lapse haiglaravi ajal on lapse tervishoiuteenuse hüvitise üks osa ka lapse hooldaja (vanema või mõne teise usaldusväärse lähedase) majutuse voodipäevatasu. Tasu suuruse on

kehtestanud Vabariigi Valitsus oma määrusega „[Tervisekassa tervishoiuteenuste loetelu](#)“.

Kehtestatud kord tugineb eeldusele, et lapsed omandavad hiljemalt määruses nimetatud vanuses (taastusravi ajal 8. eluaastaks, muu haiglaravi ajal 10. eluaastaks ning raske või sügava liikumis- või liitpuudega lapsed 16. eluaastaks) vajalikud oskused, nii et nad tulevad iseseisvalt toime haiguse, haiglaravi ja sellega kaasneva stressiga. Lapsed, kes nendes vanusepiiridesse ei mahu, saavad vanemaga koos haiglaravil olla üksnes siis, kui vanem maksab haiglale majutuse eest ise.

Võrdse kohtlemise seisukohalt on oluline, et ravi ajal lähtutaks iga lapse vajadusest, mitte tema vanusest, sest vanus ei pruugi näidata lapse võimet stressiga toime tulla. Ka ei ole vanus ainus haiglakogemusega toimetuleku kriteerium. Näiteks võib seitsmeaastane krooniliselt haige laps olla haiglas olemisega piisavalt harjunud ega vajagi vanemat ööpäev läbi enda kõrvale. Samas võib mõni varateismeline vajada lähedase tuge nii esmakordse kogemuse, traumast tingitud šoki kui ka muu kaasuva tervisehäire tõttu (nt autismiga laps). Erinevat kohtlemist ei saa õigustada ka üksnes puude raskusastme või liigiga. Näiteks nägemis-, kuulmis-, intellekti- või muu puudega laps võib vajada haiglaravi ajal samamoodi lähedase tuge, nagu vajab raske või sügava liikumis- või liitpuudega laps. Sarnases olukorras olevaid lapsi tuleb kohelda sarnaselt.

Neile põhjendustele toetudes tegi õiguskantsler [Vabariigi Valitsusele ettepaneku](#) viia määrus „Tervisekassa tervishoiuteenuste loetelu“ kooskõlla põhiseaduse §-ga 12 ja § 27 lõigetega 3 ja 4 ning § 28 lõigetega 1 ja 4 selles osas, milles need sätted ei taga igale lapsele õigust olla haiglas koos lähedasega, kui see on lapse huvides parim lahendus.

Peaminister tegi Sotsiaalministeeriumile ülesandeks olukord lahendada. Sotsiaalministeerium andis õiguskantslerile teada, et koostatakse määruse muudatused ja need jõustuvad hiljemalt 2025. aasta 1. jaanuaril.

Ennetus- ja edendustöö

Õiguskantsleri kui lasteombudsmani ülesanne on tutvustada laste õigusi ja seista selle eest, et lapsed saaksid aktiivselt osaleda ühiskonnaelus. Lasteombudsman algatab lapse õiguste olukorra analüüse ja uurimistöid ning annab nende põhjal soovitusi, kuidas olukorda parandada. Lasteombudsman esindab laste huve õigusloomeprotsessis ning korraldab lapse õigusi käsitlevaid koolitusi ja seminare.

Traditsiooniliselt on olnud laste õiguste edendustöös olulisel kohal lasteombudsmani

kohtumised laste ja noortega. Ka lõppenud ülevaateaastal külastasid õiguskantsleri ametkonda sajad lapsed ja noored: külas käisid Kaarli Kooli, Rocca al Mare Kooli, Vanalinna Hariduskollegiumi, Tallinna riigigümnaasiumide ja Tilsa Perekodu lapsed ning Fridays for Future liikumisega seotud noored.

Õiguskantsleri nõunikud osalesid Õpilasliidu ja Eesti Noorteühenduste Liidu üritustel ning tutvustasid õiguskantsleri tööd ja lapse õigusi Tallinna Tõnismäe Riigigümnaasiumis, Haabneeme koolis ja Eesti Vabaõhumuuseumi [Kuie koolis](#). Mustamäe Gümnaasiumis pidas õiguskantsler Eesti Vabariigi aastapäeva aktusekõne.

Rõõmustab laste ja noorte tahe ja oskus kaasa rääkida neile olulistes küsimustes. Eelmisel sügisel osalesid kaks lasteombudsmani noort nõuandjat [Ateena Demokraatia Foorumil](#), kus esimest korda korraldati ka vestlusring noortega. Mitme riigi noored arutasid koos täiskasvanutega kliimaõigluse ja kodanikuaktiivsuse teemadel.

Rahvusvaheline koostööprojekt asendushoolduse teemal

Õiguskantsleri Kantselei osales taas Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku (ENOC) projektis „[Räägime lapse õigustest](#)“. Sel aastal kõneldi laste ja noortega asendushooldusest. Projektis osales viisteist 14–17-aastast noort üle Eesti. Oma mõtteid jagasid peredes kasvavad ja asutustes asendushooldusel olevad noored.

Kohtumistel tutvustasid õiguskantsleri nõunikud noortele oma tööd ning kuulasid noorte mõtteid ja ettepanekuid. Toimusid arutelud asjatundjatega ning õiguskantsleri nõunikud kõnelesid lapse õigustest. Vaimse tervise teemat tutvustasid kliiniline psühholoog Sirje Rass ja [Moreno Keskuse](#) superviisor Aivar Simmermann. Oma elu puudutavate otsuste tegemisel osalemisest ja oma päritolu teadmisest rääkis Tallinna Ülikooli õppejõud Ingrid Sindi. Rahatarkust ja stipendiumi taotlemise võimalusi tutvustasid Katrin Laks SEB Pangast ja Triin Lumi SEB [heategevusfondist](#). Tuleviku üle arutleti koos Dagnar Engeliga, kes on pälvinud asendushoolduse valdkonna noore tegija auhinna [Kuldne Kartul](#), ning Marina Sepaga [Eesti Asenduskodutöötajate Liidust](#). Nende arutelude põhjal pandi kokku noorte soovitud asendushoolduse paremaks korraldamiseks.

Noored tegid ettepaneku, et igal asendushooldusel oleval lapsel võiks olla eluraamat, kuhu kogutakse pilte, videoid ja olulisi dokumente lapse elust.

Noortele tegi muret, et lapsed ei saa asendushooldusel alati võrdselt tähelepanu.

Tähelepanust ilmajäämine võib mõjutada lapse käitumist ja vaimset tervist. Noored soovisid,

et neil oleks võimalik usaldusväärse inimesega turvalises keskkonnas kindlal ajal kohtuda, et oma muredest rääkida. Vahel piisab ka lihtsalt teadmised, et keegi on lapse jaoks olemas.

Noorte hinnangul liigub kogukondades palju kuulujutte ja inimesed suhtuvad asendushooldusesse eelarvamusega. Laste arvates peaksid vanemad ja kasvatajad õppima lapsi rohkem kuulama ja usaldama ning mitte lähtuma hinnangute andmisel kuulujuttudest ja eelarvamustest. Noored leidsid, et lastekaitsetöötajad võiksid rohkem laste käekäigu vastu huvi tunda ja lastega rääkida.

Asendushooldusel olevad noored vajavad sageli vaimse tervise spetsialistide abi. Paraku tuleb ette, et lapsi saadetakse ühe spetsialisti juurest teise juurde ja siis kolmanda ja neljanda juurde. Uue spetsialisti vastuvõtule saamine ja temaga usaldusliku suhte loomine võib võtta pikalt aega. Noortele ei meeldi rääkida oma lugu uuele inimesele jälle algusest peale. Noored soovivad, et spetsialistidel oleksid mitmekülgsemad oskused nõu ja abi anda, siis ei peaks noor käima ühe spetsialisti juurest teise juurde.

Asendushooldusel olevale noorele on oluline teema kehaline puutumatus. Noored selgitasid oma kogemusele tuginedes, et osa noori tüdrukuid ja poisse räägib enda seksuaalsest väärkohtlemisest ainult eakaaslastele. Noored peavad vajalikuks, et asendushoolduse valdkonnas tegutsevad täiskasvanud oskaksid rääkida nendega seksuaalsusega seotud teemadel; õpetaksid noortele, kuidas öelda „ei“ ning aitaksid noorel otsida abi, kui teda on väärkoheldud. Samal ajal tunnetavad asendushooldusel olevad noored, et tihti ei lubata neil otsustada oma keha ja välimuse üle samamoodi nagu teistel noortel.

Kaks noort tutvustasid Eesti noorte ettepanekuid ENOC-i noorte nõuandjate kogunemisel Slovakkias. Euroopa lasteombudsmanid koostavad noorte arvamustele tuginedes ettepanekud, kuidas muuta asendushooldust lapsesõbralikumaks. Eesti noorte ettepanekuid on tutvustatud juba Eesti Laste ja Noorte Hoolekandeametuste Ühenduse liikmetele. Noortel nõuandjatel on kavas esitada ettepanekud ka sotsiaalkaitseministrile ja teistele asendushoolduse valdkonnas tegutsejatele.

Ehk aitavad noorte mõtted, kogemused ja ettepanekud asendushoolduse spetsialistidel paremini mõista noorte vajadusi, rõõme ja muresid.

Õiguskantsleri noored nõuandjad osalesid koolikiusamist puudutavale pöördumisele vastamisel. Õiguskantslerile kirjutas lapsevanem, kelle last koolis kiusati. Ta arvas, et lapsele oleks abi sellest, kui ta saaks nii lastelt kui täiskasvanutelt toetavaid sõnumeid. Noored

saatsid kiusamise all kannatanud lapsele head soovid, mida nad ise tahaksid kuulda, kui neile oleks liiga tehtud.

Infomaterjalid, koolitused ja arutelud

Õiguskantsleri nõunikud aitavad koostada lapse õigusi tutvustavaid video- ja trükimaterjale. Lõppenud ülevaateaastal valmis õiguskantsleri ametkonna ja tervishoiutöötajate koostöös juhend „[Lapspatsiendi kaalutlusvõime hindamine tervishoiuteenuse osutamisel](#)“. Juhendis on selgitatud, millistel juhtudel tuleb tervishoiutöötajal hinnata alla 18-aastase patsiendi kaalutlusvõimet ning kuidas seda tegema peaks.

Tavaliselt teevad laps ja vanem lapse tervist puudutavaid otsuseid ühiselt, arutades need omavahel läbi. Sellistel juhtudel pole tervishoiutöötajal vaja lapse kaalutlusvõimet hinnata. Lapse kaalutlusvõime hindamise vajadus tekib eelkõige siis, kui laps ei soovi mingil põhjusel oma vanemaid asjasse pühendada või ei ole võimalik vanematega ühendust saada. Valminud juhend annab tervishoiutöötajatele nõu selliste olukordade lahendamiseks.

Õiguskantsleri nõunik Kristi Paron tutvustas juhendit maikuus Eesti Naistearstide Seltsi üldkoosolekul ja Tervisekassa infotunnis perearstidele. Nõunik kirjutas lapsesõbralikust tervishoiust ajakirjas [Eesti Õde](#) ning lapspatsiendi kaalutlusvõime hindamisest koos peremeditsiini kaasprofessori Marje Oonaga ajakirjas [Perearst](#). 13. märtsil osales õiguskantsleri nõunik Sotsiaalkindlustusameti korraldatud veebiseminaril „Lapsed ja tervis“ ning rääkis seal [lapspatsiendiga seotud õiguslikest küsimustest](#).

Õiguskantsleri noored nõuandjad tõlkisid eesti keelde ÜRO Lapse Õiguste Komitee [üldkommentaari nr 26 kokkuvõtte](#). See kokkuvõte on koostatud lastele ja selles käsitletakse keskkonna- ja kliimamuutuste mõju lapse õigustele. Noored tegid kokkuvõttele ka illustratsioonid. Komitee selgitab selles kommentaaris, et lastel on õigus elada puhtas, tervislikus ja elurikkas keskkonnas, et nende inimõigused oleksid tagatud. Komitee paneb riikidele südamele, et keskkonna- ja kliimamuutusi puudutavaid otsuseid tehes tuleb hinnata nende mõju lastele ja ka tulevastele põlvkondadele.

Õiguskantsler saatis noorte tõlgitud ja illustreeritud üldkommentaari kokkuvõtte selle teemaga tegelevatele ministritele ja organisatsioonidele. Huvilised leiavad kokkuvõtte õiguskantsleri veebilehelt.

Õiguskantsleri nõunikud koolitavad pidevalt lastega töötavaid spetsialiste. Lõppenud ülevaateaastal korraldati õppepäevi lastekaitsetöötajatele, kohtujuristidele, arstidele,

psühholoogidele, lastepsühhiaatritele ning mitme lasteasutuse töötajatele.

Õiguskantsleri nõunik osales arvamusefestivalil laste privaatsust käsitlevas arutelus.

Ülevaade ÜRO Lapse Õiguste Komiteele

[ÜRO lapse õiguste konventsiooni](#) täitmist jälgib [ÜRO Lapse Õiguste Komitee](#), kellele riigid peavad regulaarselt esitama ülevaateid lapse õiguste olukorrast. Komitee hindab nende ülevaadete põhjal, kuidas on lapse õigused tagatud, ja annab riigile soovitusi olukorra parandamiseks.

Eesti valitsus esitas ÜRO Lapse Õiguste Komiteele [aruande](#) konventsiooni täitmise kohta 2023. aasta mais. Ülevaate Eesti laste õiguste olukorrast koostas ka õiguskantsler.

Õiguskantsler esitas oma [raporti](#) Lapse Õiguste Komiteele 2023. aasta augustis. 2023. aasta novembris esitasid ÜRO Lapse Õiguste Komiteele oma [raporti](#) lapse õiguste olukorra kohta ka Eesti lapsed ja noored.

Õiguskantsleri Kantselei algatusel ja eestvedamisel koostasid raporti Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud. Lastele ja noortele olid raporti koostamisel toeks Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonna nõunikud ja Lastekaitse Liidu töötajad.

2024. aasta veebruaris kohtusid noorte esindajad ÜRO Lapse Õiguste Komitee liikmetega Genfis, kus arutati Eesti laste jaoks olulisi teemasid. See oli esimene kord, kui Eesti lapsed esitasid oma sõnumid ÜRO Lapse Õiguste Komiteele.

Laste mõtete kogumiseks korraldati töötoad, et tutvustada erinevas vanuses lastele nende õigusi ning uurida, mis võiks nende elus paremini olla. Töötube korraldati lastele mitmes Eesti piirkonnas. Arutelud toimusid koolides ja lasteaias, laste- ja noorteorganisatsioonide kohtumistel, arvamusefestivalil, räägiti asendushooldusel olevate lastega ning Ukrainast Eestisse põgenenud lastega.

Töötubasid juhtisid enamasti lapse õiguste saadikud, keda toetasid Õiguskantsleri Kantselei ja Lastekaitse Liidu töötajad. Töötubades osalenud laste ettepanekuid ja mõtteid koguti anonüümselt. Avati ka anonüümne veebiküsimustik, millele sai vastata nii eesti kui ka vene keeles. Küsimustele vastamise võimalusest teatati koolidele ja noortekeskustele, avaldati üleskutse meedias ja sotsiaalmeedias, ettevõtmist tutvustati Lastekaitse Liidu aastakonverentsil ning Pimedate Ööde filmifestivalil lapse õiguste programmi raames.

Töötubades ja veebiküsitluse kaudu jagasid oma mõtteid ligi tuhat last ja noort. Laste mõtete

põhjal meisterdasid lapse õiguste saadikud MTÜ Nukufilmi Lastestudio animakoolis ka [videoklipi](#), mis on tõlgitud [vene](#) ja [inglise](#) keelde.

Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte osakonna eestvedamisel tutvustasid lapse õiguste saadikud 2024. aasta kevadel laste mõtteid ja ülevaadet ka [ennetusnõukogule](#). Kohtuti mitme ministri ja ministeeriumide ametnikega (sotsiaalkaitse-, tervise-, kultuuri-, haridus- ja teadusministri ning nende meeskondadega), et laste muredele lahendusi otsida.

2024. aasta juunis saatis komitee Eestile oma [soovitused](#) lapse õiguste paremaks tagamiseks. Mitmed komitee soovitused põhinesid õiguskantsleri, valitsusväliste organisatsioonide ja laste raportis esitatud tähelepanekutel ning antud soovitustel.

Õiguskantsleril on plaanis jälgida, kuidas valitsusasutused täidavad komitee soovitusi.

Pimedate Ööde festivali lapse õiguste programm

Pimedate Ööde festivali laste- ja noortefilmide (Just Film) laste õiguste programm linastus juba kolmeteistkümnendat korda. Programm valmis taas mitme organisatsiooni koostöös (õiguskantsler, Justiitsministeerium, Sotsiaalkindlustusamet ja Lastekaitse Liit) ning traditsiooniliselt kutsuti filme välja valima ka lapsi ja noori.

Lapse õiguste programm avati 4. novembril kodumaise dokumentaalfilmi „Kellele ma naeratan?“ Eesti esilinastusega. Avafilmi linastustele järgnes arutelu peresuhete ja lastekaitse teemadel. Vaatajatega rääkisid filmist lapse õiguste programmi saadik Indrek Vaheoja ning filmitegijad.

Traditsiooniliselt panustasid programmi koostajad koostöösse õpetajatega, et ärgitada neid õpilastega kinno tulema ja koolitundides filmide üle arutlema. Enne festivali tutvustasid korraldajad laste- ja noortefilmide programmi 29 koolis. Programmi korraldajad koostasid viie programmis linastunud filmi kohta arutelusid toetavad töölehed ning saatsid need õpetajatele, kes neid filme õpilasega vaatamas käisid. Lisaks said koolid kutsuda programmi koostajaid kooli filmi käsitlevaid arutelusid läbi viima. Sel korral kasutas seda võimalust kaks kooli. Aruteludes osales 150 õpilast.

Lapse õiguste programmi filmidest sai osa 2603 filmisõpra.

Telesaade „Lastega ja lastele“

Lasteombudsman saab aidata ühiskonda lapsesõbralikumaks muuta ka sel viisil, et aitab

lastel ja noortel neile olulistel teemadel sõna võtta ning tõstab esile neid lapsi ja noori, kes on teiste laste heaks midagi silmapaistvat teinud.

Õiguskantsleri Kantselei eestvedamisel valmis [telesaade „Lastega ja lastele“](#), mis oli eetris 1. juunil TV3-s. Saates uurisid teismelised saatejuhid Otto ja Aksel Kahar, kuidas Eesti noortel läheb. Lisaks lastele ja noortele said saates sõna president Alar Karis ja õiguskantsler Ülle Madise.

Rahvusvaheline koostöö

Lapse õiguste edendamisel on oluline ka rahvusvaheline koostöö. Kohtumised ja arutelud kolleegidega teistest riikidest pakuvad võimaluse kolleegidelt õppida ning oma teadmisi jagada.

3.-4. juunil võõrustas õiguskantsler [Euroopa lasteombudsmanide võrgustiku](#) (ENOC) kevadseminari. Seminaril osales 60 lasteombudsmani ja spetsialisti kokku 33 Euroopa riigist. Esimesel päeval arutati asendushooldusel viibivate laste õiguste olukorda, jagati kogemusi ja tehti ettevalmistusi võrgustiku seisukoha kujundamiseks sel teemal. Teisel päeval räägiti nende laste õigustest, kelle vanem või muu lähedane viibib vanglas. Lasteombudsmanidega jagasid sel teemal oma teadmisi ja kogemusi Children of Prisoners Europe (COPE) spetsialistid.

Õiguskantsleri ametkond aitas tõlkida eesti keelde COPE veebiküsitluse, millele paluti vastata lastel ja noortel, kelle vanem või lähedane on või on olnud vanglas. Need lapsed on eriliselt haavatavas olukorras ja vajavad täiskasvanutelt mõistmist ja tuge. Õiguskantsleri Kantselei, Justiitsministeeriumi ja vanglate koostöös loodi Eesti lastele ja peredele võimalus selles uuringus osalemiseks. Lastelt ja noortelt küsiti, kuidas nende arvates võiks muuta vangla ruumid lastesõbralikumaks ja külalislahkemaks.

Küsitluses osalenud lapsed pidasid oluliseks, et nad saaksid veeta oma vanemaga aega ka õues mängides või spordisaalis. Lastele võib olla raske näha enda vangistatud vanema kokkusaamiselt lahkumist, mistõttu soovisid nad, et kokkusaamise lõppedes saaksid nad kokkusaamistoast lahkuda enne vanemat. Kokkusaamistubade akende ees olevad trellid olid lastele hirmutavad ning nad sooviks, et seintel oleks rohkem pilte.

Õiguskantsleri Kantselei laste ja noorte õiguste osakonda külastasid Läti Lastekaitse Liidu esindajad. Õiguskantsleri nõunikud tutvustasid külalistele, kuidas osalevad õiguskantsleritöös lapsed ja noored.

Kontrollkäigud

Viru Vangla

Lõppenud ülevaateaastal võttis õiguskantsler tähelepanu alla Viru Vangla ([link](#)) kinnipidamistingimused. Õiguskantsler kiitis Viru Vanglat märkimisväärsete pingutuste eest, mida vangla on teinud kokkusaamiste korralduse parandamiseks. Vangla oote- ja kokkusaamisruumid on nüüd lastesõbralikumad ja mugavamad. Kokkusaamisele tulevad lapsed otsitakse läbi teisiti kui varem. Ametnikud on lastega sõbralikumad ja toetavad. Vanglas on loodud võimalus teha ühispile. Vanemaga koosolemise jäädvustamine on lastele oluline ja toetab ka vanglas viibivate lapsevanemate ühiskonnaellu tagasipöördumist.

Kuigi kokkusaamiste korralduses on vangla teinud märkimisväärseid muudatusi, on seni lahendamata pikaajaliste kokkusaamiste tasu küsimus. Õiguskantsler on endiselt arvamusel, et pikaajalisele kokkusaamisele kehtestatud tasu kokkusaamisi ei soodusta. Kokkusaamise eest võetav tasu teeb kohtumise õigusest privileegi, mida kehvemal järjel pered endale lubada ei saa või saavad seda teha harva. Iseäranis võib sellise tasu küsimine mõjutada lapse olukorda, kes ei saa selle tõttu kasutada oma õigust regulaarselt ja vahetult suhelda oma vanglas viibiva vanemaga.

Õiguskantsleri hinnangul peaks olema vanglas viibival vanemal võimalik vanglavormi asemel kanda enda riideid, kui ta kohtub lapsega. Nii oleks võimalik laste silmis leevendada vangla ranget ja karistuslikku ilmet. Tavariideid kandva vanemaga kohtumine aitaks lapsel hoida alles ja mõnel juhul ka luua enda vanemast võimalikult positiivset kujutluspilti. See annaks kinnipeetavale võimaluse tunda ennast ka vanglas olles lapsevanemana väärikalt, soodustaks seega kinnipeetava vanglavälist suhtlemist ja toetaks inimese ühiskonnaellu naasmist.

Õiguskantsleril tuli ülevaateaastal lahendada ka mitmeid arusaamatusi, mille tõttu ei saanud näiteks lapsed kohtuda oma vanglas viibiva vanemaga või vanemal lapsele vanglast helistada. Õiguskantsler pidas mõistetavaks, et lapsed ei pruugi olla telefonitsi kättesaadavad sel ajal, kui helistamised vanglas toimuvad. Seetõttu võib olla põhjendatud lubada kinnipeetaval teha selliseid kõnesid ka tavapärasest erineval ajal. Lastele helistamiseks esitatud sooviavalduste üle otsustamisel peab vangla arvestama muude asjaolude kõrval ka laste huve. Vangla

tingimustes tuleb siiski arvestada, et telefoni ei pruugi saada alati kasutada täpselt soovitud ajal või nii pikalt, nagu seda saaks teha vabaduses.

Põhja-Eesti Regionaalhaigla laste- ja noorukite osakond

Lõppenud ülevaateaastal kontrollis õiguskantsler Põhja-Eesti Regionaalhaigla laste- ja noorukite osakonna tööd. Kontrollimisel selgus, et lapsed ja noorukeid ohjeldatakse Põhja-Eesti Regionaalhaigla psühhiaatriakliiniku akuutraviosakonnas sageli. Seetõttu palus õiguskantsler haiglal leida võimalused, mis aitaksid vältida alaealise mehaanilist ohjeldamist. Kui alaealise ohjeldamine on vältimatu ja viimase abinõuna siiski vajalik, tuleks see korraldada hoopis kliiniku laste ja noorukite osakonnas. Sellele on õiguskantsler tähelepanu juhtinud ka [2019. aastal](#).

Õiguskantsler on [selgitanud](#), et kui haiglas, kuhu laps viiakse, on lastepsühhiaatria osakond, siis tuleks last ravida täiskasvanutest eraldi. Lastepsühhiaatria osakonnas on võimalik pakkuda lastele keskkonda, mis on kohandatud nende vajaduste järgi. Samuti aitab laste ja täiskasvanute viibimine eraldi osakonnades vähendada laste väärkohtlemise riski.

Kinnised lasteasutused

Õiguskantsler kontrollis Tallinna Laste Turvakeskuse Nõmme tee keskust ja Hiiumaa Sotsiaalkeskuse Noortekodu, kus noortele osutatakse kinnise lasteasutuse teenust.

Mõlemas asutuses jättis väga hea mulje personali toetav ja empaatiline suhtumine noortesse. Kui Nõmme tee keskuses töötavad lisaks sotsiaalpedagoogidele ka psühholoogid ning meditsiiniõed, siis noortekodus sellist tuge kahjuks ei pakutud. Kontrollkäikudel osalenud tervishoiuekspert rõhutas, et mõlemas asutuses tuleks tihendada personali koostööd noore ravimeeskonnaga.

Õiguskantsler leidis, et õigupoolest ei olnud mitmele noorele Nõmme tee keskuses pakutavas sotsiaalprogrammis osalemine vabatahtlik. Seetõttu palus õiguskantsler tagada, et sotsiaalprogrammiga liituksid vaid need noored, kes on tõesti valmis seda teenust vastu võtma ja selles osalema. Vabatahtlikkusel põhinevat teenust ei saa peale suruda ega pakkuda ähvardustega.

Noortekodu olmetingimused ei olnud keerulise käitumisega klientidele sobivad ega taganud nende ohutut toimetulekut. Nõmme tee keskus peab hoolitsema, et tualett- ja duširuumide ukSED oleksid seestpoolt lukustatavad (näiteks nn liblikaga lukuga), nii et töötajad saaksid

ukse vajaduse korral väljastpoolt kiiresti avada.

Kinnise lasteasutuse teenust saava noore eraldamine teistest peab toimuma seaduses sätestatud nõuete järgi. Noort tohib eraldusruumis kinni hoida tema rahunemiseni, ent mitte kauem kui kolm tundi, samuti tuleb eraldusruumis viibimine dokumenteerida. Noort ja tema asju võib kontrollida vaid siis, kui on tekkinud põhjendatud kahtlus, et tal on keelatud aineid või esemeid.

Mõned noortekodusse toodud lapsed käituvad väljakutsuvalt ning on agressiivsed. Kahjuks ei olnud noortekodu meeskonnal agressiivselt käituvate noortega toimetulekuks vajalikku väljaõpet. Osa Nõmme tee keskuse töötajate turvatunne ning töötahe olid raskete intsidentide tõttu oluliselt vähenenud. Õiguskantsler pakkus lahendusi, kuidas saaks töötajate turvatunnet taastada ja suurendada. Muu hulgas on vaja personalile pidevalt pakkuda koolitusi ja vaimse tervise tuge, eriti pärast keeruliste olukordade lahendamist.

Õiguskantsler palus Nõmme tee keskusel jälgida, et noorel oleks alati võimalik pöörduda oma murega temaga samast soost töötaja poole. Ka keerulisse olukorda sattunud noortega peaksid tegelema nendega samast soost töötajad. Mõned noorte suhtes rakendatud meetmed, nagu kollektiivsed karistused, ei ole õiguspärased. Karistamisel ja piirangutel põhinev suhtlus ei toeta noorte rehabilitatsiooni.